

tőmunka alapján készítette el doktori értekezéséül ezt az igen érdekes, hasznos ismertetést a magyar irodalom nyugat-németországi fogadtatásának harmincöt évéről. Tényekkel támasztja alá azt a feltevést, hogy a magyar irodalom évtizedeken át elsősorban mint politikum érdekelt a nyugatnémet olvasókat és kritikusokat. Három egységet különít el az összegyűjtött anyag tárgyalásában: az első az 1956 előtti termést mutatja be, a második a hatvanas évek elejéig tartó sajtósági átmeneti időszak műveit tekinti át, végül a kiadások számát, minőségét és a kritikai visszhangot tekintve a legértékesebb és legérdekesebb két évtizedről kapunk képet. Minden korszakban külön tárgyalja az önállóan megjelent műveket, az újságokban és folyóiratokban olvasható publikációkat, külön fejezetet szán a külföldön élő magyar írók műveire. Bemutatja a klasszikus magyar irodalomból fordított műveket és azok szórványos kritikáit is, de a fő figyelmet a huszadik századi próza, azon belül is főként a kortársi próza reprezentánsai alkotásaira, s azok visszhangjára fordítja. Az 1956-ban keltett politikai érdeklődés fokozatosan áttevődött a kulturális élet különböző területeire, a fellendülés a hatvanas évek derekán érte el tetőpontját, és bár sok kedvező feltétel is megvalósult — az érdeklődés intenzitása és lendülete lassult a hetvenes évtizedben. A szerző cáfolja azt a véleményt, hogy csupán véletlenül és szubjektív motivációkon múlik az egyes művek fordításra történő kiválasztása, bár a személyes kapcsolatok meghatározó szerepét ő is elismeri. A legjelentékenyebb — nehéz és hálátlan szerepet vállaló — műfordítók gyakran vállalkoznak ugyanazon író további műveinek tolmácsolására, s ez már semmiképp sem lehet véletlen. Legalább néhányuk nevét a magyar olvasónak is érdemes megismerni, áldozatos munkájuk nyomán ismerhették meg a nyugatnémet olvasók irodalmunk számos kiváló alkotását: Ivan Nagel, Charlotte Ujlaky, Éva és Stephan Vajda, Friderika és Elemér Schag, Hildegard Grosche, Éva Szabó-Ottó, Szenessy Mario, Sebestyén György, Eva Haldimann, Barbara Frischmuth, Mirza von Schüssching, Tibor von Podmaniczky, Alexander Gosztonyi tettek a legtöbbet azért, hogy Déry Tibor, Illyés Gyula, Németh László, Mátyás Iván, Szabó Magda, Kar-

dos G. György, Konrád György, Mészöly Miklós, Nádas Péter és mások művei németül is megjelenhessenek. A példányszámok a néhány ezertől a százezerig terjednek, a szórakoztató olvasmányokon (például az NSzK-ban igen népszerű Vaszarj Gábor regényein) kívül Németh László *Izony* című regénye is elérte, sőt túllépte a százezeres példányszámot. Sok neves német író — többben a Gruppe 67 csoport tagjai közül is — műfordításokkal, recenziókkal vállalt részt az új magyar irodalom megismertetésében. A lírai termés fordításában és terjesztésében a Straelenben működő Európai Fordító Kollégiumnak van nagy jelentősége, e csoport célja a kis irodalmak ismertetése. A szerző nyomtatékosan állítja, hogy tudatos és célirányos hazai kezdeményezés, szervezés nélkül nem folytatódhat eredményesen az új magyar irodalom bemutatása.

A kötet mintegy fele a bemutató, kommentáló, értékelő tanulmány, a másik fele az igen alapos jegyzeteken kívül a két részből álló bibliográfia: az egyik az 1945–1980 között önállóan megjelent műveket és azok recenzióit, a másik az ugyanezen idő alatt folyóiratokban és napilapokban megjelent műveket és azok recenzióit tartalmazza. A használhatóságot megkönnyítő évek szerinti regiszteren, a szakirodalom felsorolásán, a feldolgozott periodikák jegyzékén kívül pontos névmutató is csatlakozik a tanulmányhoz, külön jegyzék készült a fordítókról, a függelékben pedig német nyelvű összefoglalót olvashatunk erről az úttörő jellegű, alapos, a szakembereket további munkára serkentő, irodalmi köztudatunkat gazdagító értekezésről.

R. Takács Olga

Gregorius Gyöngyösi: Vitae fratrum eremitarum Ordinis Sancti Pauli primi eremitae. Edidit Franciscus L. Hervay. Bp. 1988. Akadémiai K. 252 l. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova, tomus XI.)

Az öt éve megjelent magyar fordítás (Gyöngyösi Gergely: *Arckok a magyar középkorból.* Bp. 1983. Ford. Árva Vince, Csanád Béla, Csonka Ferenc. Bev. V. Kovács Sándor.) után napvilágot látott a pálos rendi szerzetes rendtörténete kri-

tikai kiadásban, eredeti latin szöveggel. A bevezető fejezetekben a sajtó alá rendező maximális tömörségre törekedve ad tájékoztatást a pálos rend magyarországi történetéről a XVI. század első évtizedéig bezárólag, a krónikairó életéről, munkáiról, a rendi krónika keletkezéséről, forrásairól, a szöveg kéziratosságról, a szövegkiadásban követett eljárásáról. A kiadás alapszövegét Hervay Ferenc – Gyöngyösi eredeti kéziratának hiányában – a számos másolat közül az EK Ab 15c jelzetű kéziratból vette, mely 1603 előttről származik. (Magyarul is ennek jelent meg a fordítása.) Lapalján szövegváltozatokat elsősorban az 1785-ben Gindl Gáspártól leírt példányból közölt, fontosabb esetekben azonban egyéb másolatokat is felhasznált. Szépszámmú tárgyi magyarázat kíséri a szöveget, mely filológiai, forrásfelderítő, eszmetörténeti összefüggésekre derít fényt, képet adva azokról a problémákról, melyek az eddigi kutatások során felvetődtek, illetőleg a kritikai kiadás munkálatai folyamán felmerülhettek. A magyarországi pálos kolostorok térképe, felsorolása után olvasható a rendfőnökök jegyzéke működési idejükkel. Mindez Özséb generalis priorságától (1246–1270) VIII. Péteréig (1571–1575). Végezetül hely-, tárgy- és névmutató fejezi be kulturális és történelmi emlékeink kiadványsorozatában ezt az egyik legjobbnak minősíthető kötetet.

A kritikai kiadás felszámolta a régebbi kutatók tévedéseit éppen úgy, mint az újabb emelt kifogásokat, melyeket pl. Sarbak Gábor tett a krónika magyar fordításának a megjelenése után. (Ld. recenzióját az *ItK* 1984. 382–384. lapjain.) Sarbaknak egy dolgozata (*Gyöngyösi Gergely biográfijához ItK* 1984. 44–52.), Tarnai Andor könyve (*A magyar nyelvet írni kezdik*. Bp. 1984.) és a jelen kiadvány után nehéz dolog lesz újat mondani Gyöngyösi életéről, *Vitae fratrum eremitarum* c. művéről, de szinte egész munkásságáról. Gyöngyösi Gergelyről, munkáiról, elsősorban a krónikájáról meg a *Collectanea in sacram Apocalypsim* és a *Dissertationes constitutionum* c. műveiről Tarnai adott igen alapos elemzést. (A krónika vizsgálatában számos új szempont felvetésével, filológiai észrevétellel világitotta meg a XV–XVI. század fordulójának évtizedeiben tapasztalható irányzatok között a középkori és a reneszánsz gondolkodás

keveredésében élő és munkálkodó Gyöngyösinek a khilianizmus, joachizmus, devotio mystica áramlataihoz való viszonyulását. Sok újat hozott a források felkutatásában is, szövegegyezésekkel, szövegrészek alkalmazásával szemléltetve Gyöngyösi munkamódszerét. Az esetek többségében utánakerest a krónikairó literatúratörténeti adatainak, kiegészítve és értékelve azokat.)

A jelen kiadványban ennek a kutató tevékenységnek a következményei a bevezető fejezetekben és a jegyzetapparátusban érzékelhetők. Természetesen a sajtó alá rendező ezekbe a saját kutatásainak eredményeit is bedolgozta. Igen hasznosan egészített ki adatokat, igazított ki tévedéseket, azonosított eddig figyelmen kívül hagyott vagy ismeretlen személyeket. Megnőtt a források száma, tisztázódott azok jellege. Végleg kiiktatásra került Gyöngyösi munkáinak sorából a lutheránus Simontornyai Gergellyel folytatott feltételezett levelezése. Tisztázódott számos pálos kolostor alapításának körülménye, helye és története. A rend létrehozását, szervezetét meghatározó pápai bullák, püspöki, rendfőnöki szabályzatok pontosítása segít eligazodni a rend belső életének még mindig nem elég világosnak tűnő történetében. Hervay megállapításai, tájékoztatásai mindig tömör megfogalmazásban a lényegre tapintanak. Talán egyetlen kivétel a 218. lapon a 152. oldal 9. sorához fűzött megjegyzése: „Das Wort *Symandii*...”

A kiadvány rendeltetésénél fogva nem foglalkozik Gyöngyösinek és a krónikáját folytató rendtársainak magyar literatúratörténeti adataival. Pedig Tarnai Andor vizsgálatai után is ebben a vonatkozásban még vannak tennivalóink. Nem foglalkoztak eddig az egyes fejezetek előtt álló versekkel, distichonokkal. Csak V. Kovács Sándor mondott róluk annyit, hogy ezek „a szerző saját distichonjai”. (*Arcok a magyar középkorból*. 19.) Hozzá tartoznak tehát Gyöngyösi írói arcképehez. Több olyan pálos rendtagról emlékezik Gyöngyösi, akik írók vagy legalább másolók (scriptores) voltak, akikről ilyen minőségükben ez ideig nem tettek említést. A rendalapító Özséb könyveket is írt („Interea scribebat libros” – cap.5.). Kelemen ékes beszédű szónok, a Coelius-hegyi Szent István-kolostor perjele több leírt beszédét magával vitte Rómába, sok könyve maradt az ottani

kolostorban (Cap.59.). Ezeket Gyöngyösi láthatta, olvashatta; a 67. fejezetben idéz is egy 1486-ban Tamás generálishoz intézett leveléből. A zoltárokat kommentáló, a devotio moderna híve: „Frater Jacobus de Segeto ... edidit multos sermones de tempore et de sanctis” (cap.63.). Ismeretlenek mindmáig a Krakkóban baccalaureatusi fokozatot szerzett frater István írásai. „Hic etiam vitam sancti patris nostri et quamp-lura alia, videlicet de beatissima Virgine Maria, de rege sancto Stephano, de primitivis sanctis patribus ... carmine edidit elangtissime. ... quendam tractatum mirabilem ac devotum cecinit de festivitatibus beatissimae Virginis Mariae, quem caeleste Rosarium appellavit, ac totum psalterium in laudem eiusdem virginis gloriosae coaptavit”. (82.cap. Ez a rész már nem Gyöngyösi írása.)

És talán egy szerencsés kezű kutató rábukkan egyszer az 1517-ben elhunyt Német János, Joannes Alemanus kezenyomára, „qui elegantes libros in ordine, in multis monasteriis cum magna diligentia scripsit”. (Uo.)

Varga Imre

Pécsi Lukács: Szent Agoston doctornac, elmelkedő, magan beszellő, es naponkent valo imadsagi, Nagyszombat 1591. Faksimile kiadás Uray Piroska bev. tanulmányával. Bp., MTA Irodalomtudományi Intézete, MTA Könyvtára, 1988 (Bibliotheca Hungarica Antiqua 17.)

A reformációk századának utolsó harmadában ugyanaz a folyamat figyelhető meg némi időbeli eltolódással Európa összes országainak vallásos irodalmában: a harcosszellemű vitairatok, tudós teológiai traktátusok helyét egyre inkább a polemikus hangot tudatosan kerülő, emocionális töltésű, introvertált műfajok vették át. Ezek a kegyességi iratok, vigasztaló könyvecskék, a bűnvallomásra vagy a halálra felkészítő írások, meditáció- és imagyűjtemények híven tükrözték a kor hitvitákba belefáradt, az egyre erősebben intézményesülő egyházakban csalódott emberének igényét a hittételek érzelmi megújítására, bensővé tételére. Ezt a folyamatot mindenütt a középkori „klasszikusok” devocionális-misztikus írá-

sainak nyomtatása és fordítása vezette be, majd e tekintélyek bátorító példáját eredeti művek követték. Így értek el a kor nyomdai termésében feltűnő popularitást Szent Bernát, Szent Anzelm vagy Szent Bonaventúra, illetve az ő védő nevük alatt íródott, mert a hivatalos egyház által gyakran gyanakvással kísért elmélkedések. Közöttük is talán a két legnépszerűbb gyűjtemény, a reformációk első és utolsó közös ősenek: Szent Ágostonnak és Hieronymus Savonarolának a meditációi, érte meg a legtöbb kiadást.

A XVI. században még több-kevesebb bizonyossággal Ágostonnak tulajdonított, valójában a XI–XIII. században valószínűleg Johannes fécampis-i apát művei alapján olasz ágostonrendi szerzetesek kompilációs munkájának eredményeként keletkezett három mű: *Meditationes*, *Soliloquia* és *Manuale* 1483-ban (és nem 1505-ben! Vö. 5. o.) jelent meg először Velencében Octavius Scotus nyomtatásában, melyet számtalan latin nyelvű kiadás követt. A nyomtatott fordításokat (itt csak azokat említem, ahol a három mű együtt került közlésre) egy antwerpeni holland nyelvű kötet vezeti be Antonius van Hemert tollából 1547-ben; 1550-ből sikerült a legkorábbi spanyol, 1568-ból az első francia, 1581-ből a Thomas Rogers által készített első angol fordítást találnom. A sort Piotr Tryzna 1617-ből származó lengyel átdolgozása zárja.

Négy évvel Pierre Tamisier, III. Henrik francia király udvari literátusának francia nyelvű, immár verses változata után, 1591-ben jelent meg a szintén nem papi hivatalú, de a megújuló katolikus egyháznak mélyen elkötelezett Pécsi Lukács *Szent Agoston doctornac, elmelkedő, maganbeszellő, es naponkent valo imadsagi* című műve Nagyszombatban. Amíg Pécsi fordítása a fenti európai kitekintésben a jó középmezőnyben helyezhető el, addig hazai viszonylatban kétségtelenül épületes-elmelkedő irodalmunk egyik legkorábbi képviselőjének tekinthető — e két ok elég is lenne új kiadásának indoklásául. Örvendetes, hogy emellett a Bibliotheca Hungarica Antiqua sorozatában megjelent faksimilekiadás egyúttal a pseudo-ágostoni műveket is hozzáférhetővé teszi a szélesebb olvasóközönség számára, egyaránt fontos forrással gazdagítva az irodalom- és vallástörténeti kutatást. A kötet nyomdai minősége